

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

МУЗИЧУК Олександр Миколайович - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-2504>

НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук, доцент, учений секретар секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3107-1464>

ЗАВАЛЬНИЙ Михайло Володимирович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу ННІ № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4191-061X>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.4.24>

У статті наголошено на тому, що перед Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану з перших днів повномасштабного збройного вторгнення РФ постала ціла низка проблем, вирішення яких є надзвичайно складним завданням, адже ці проблеми постають із кадрових, матеріально-технічних, інформаційних, мотиваційних, соціально-гуманітарних аспектів проходження служби у Збройних Силах України.

Зазначено, що проблеми та виклики в умовах воєнного стану суттєво трансформують діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, що знаходить свій вияв у відповідних особливостях. Стверджується, що на рівні завдань у тексті Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» визначені найбільш загальні особливості функціонування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, що постають із самого призначення даного правоохоронного формування, змісту його діяльності, визначеним самим законодавцем.

З огляду на фундаментальний вплив і перспективність у контексті подальших наукових розвідок виокремлено такі особливості діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану, як превентивний, аналітичний характер діяльності; комплексність діяльності у межах єдиної системи військової юстиції; складність та багатоаспектність реформування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Ключові слова: Військова служба правопорядку, Збройні Сили України, воєнний стан, військова юстиція, реформування.

Постановка проблеми

Діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану зазнає комплексного переосмислення на організаційно-управлінському рівні, адже нагальною стає потреба в оперативному реагуванні на значну кількість правопорушень, що посягають на основи несення військової служби, суперечать високим морально-етичним стандартам захисника

України та вимогам військової дисципліни, сформованим на основі багаторічних традицій українського воїнства. Про це свідчать і дані статистики, зокрема спостерігається «різке велике зростання впродовж останніх 10 років числа зареєстрованих кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (Розділ 19 Особливої частини КК України). Так, якщо у 2013 р. зареєстровано 490 кримінальних правопорушень, то у 2014 р. – 4153, у 2015 р. – 6213, у 2016 р. – 3650, у 2017 р. – 4577, у 2018 р. – 3694, 2019 р. – 3616, 2020 р. – 4055, 2021 р. – 3037, 2022 р. – 13766, 2023 р. – 28666 кримінальних правопорушень [1].

Стан дослідження теми

В українській правовій доктрині окремі фундаментальні положення щодо функціонування тих чи інших правоохоронних органів і формувань обґрунтовували у своїх наукових дослідженнях О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, П.Д. Біленчук, С.Г. Братель, К.Л. Бугайчук, С.М. Гусаров, О.О. Дудченко, А.Т. Комзюк, О.М. Музичук, Р.С. Мельник, О.О. Панова, О.Ю. Прокопенко, О.С. Проневич, О.Ю. Салманова, А.О. Собакар, В.В. Сокурченко, С.О. Шатрава та багато інших. Водночас сама сутність публічної безпеки зазнає переосмислення в умовах воєнного стану, що неминуче позначається на функціонуванні системи правоохоронних органів, зокрема такого правоохоронного формування, як Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб визначити актуальні особливості діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: осмислити місце досліджуваного правоохоронного формування у системі правоохоронних органів; розглянути такі особливості діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану, як превентивний, аналітичний характер діяльності; комплексність діяльності у межах єдиної системи військової юстиції; складність та багатоаспек-

тність реформування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Наукова новизна дослідження зводиться до того, що у роботі було втілено комплексне авторське бачення раніше не досліджуваних у вітчизняній правовій доктрині особливостей діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Неможливо уявити суспільство як таке без законності та правопорядку. На їх забезпечення спрямовується діяльність цілого комплексу державних інституцій, серед яких особлива роль відводиться правоохоронним органам.

Так, як переконує О. А. Присяжнюк, «правоохоронні органи в різних країнах мають різні визначення та функції, які змінюються залежно від національної системи управління та правового контексту» [2, с. 92].

Окремі знані вітчизняні дослідники звертають увагу на те, що правоохоронні органи – окремий вид органів державної влади, основним завданням яких є охорона та захист прав і свобод громадян шляхом здійснення профілактичних, кримінально-процесуальних, адміністративно-юрисдикційних та оперативно-розшукових функцій [3, с. 15004]. Науковці доводять недоцільність віднесення до правоохоронних органів державних органів, які виконують контрольно-наглядові чи обслуговуючі функції або виконують судові рішення чи провадять професійну діяльність у сфері прав людини (адвокати, Уповноважений з прав людини та ін.) [3, с. 15004].

Водночас правоохоронні органи спрямовують свій регулюючий вплив не лише на цивільне населення, а також і на військовослужбовців, від скоординованості, дисциплінованості, злагодженості діяльності яких залежить територіальна цілісність і незалежність держави. Слід зазначити, що система військової юстиції має давні історичні витоки. Так, ще «у Давньому Римі склалася доволі диференційована система видів військових злочинів і покарань, націлена на встановлення жорсткої дисципліни в армії. Особливістю військових покарань було те, що за одні й ті

самі злочини покарання могло бути різне. Під час війни покарання були значно суворішими, ніж у період мирного життя» [4, с. 34].

В Україні в умовах повномасштабного збройного вторгнення рф Військова служба правопорядку у Збройних Силах України постає не лише одним із базових правоохоронних органів (формувань), але й основною, первинною ланкою системи військової юстиції, до реформування якої необхідно підходити надзвичайно виважено, з урахуванням усіх можливих матеріально-технічних, координаційних та інших аспектів її діяльності.

Профільним Законом України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» закріплено основи правового статусу цього правоохоронного формування. Відповідно до даного нормативно-правового акту основними завданнями Військової служби правопорядку у Збройних Силах України визначено «виявлення причин, передумов і обставин кримінальних та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби); запобігання вчиненню і припинення кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України; участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; захист майна Збройних Сил України від розкрадання та інших кримінально протиправних посягань; забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів; участь у гарнізонних заходах; виконання у передбачених законом випадках рішень про тримання військовослужбовців на гауптвахті; забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до тримання у дисциплінарному батальйоні; сприяння у межах своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповід-

но до законів обов'язків; участь у протидії диверсійним проявам та терористичним актам на військових об'єктах» [5].

Слід зазначити, що саме на рівні завдань у тексті профільного Закону України визначені найбільш загальні особливості функціонування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Ці особливості постають із самого призначення даного правоохоронного формування, змісту його діяльності, визначеним самим законодавцем. Проте ці особливості не враховують новітніх суспільних трансформацій, породжених особливими безпековими умовами російсько-української війни. У таких умовах слід визначити окремі особливості діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану.

Першою такою особливістю постає превентивний, аналітичний характер діяльності, що потребує врахування провідних зразків зарубіжного досвіду. Так, «доволі цікавим іноземним прикладом правоохоронного органу у військовій сфері, який довів свою ефективність, є відділ кримінальних розслідувань Департаменту Армії США (Department of the Army Criminal Investigation Division (CID), раніше – Командування кримінальних розслідувань армії США). CID є незалежним федеральним правоохоронним органом, який складається з майже 3000 співробітників, призначених у 124 місцях по всьому світу. Функціоналом CID є кримінальні розслідування військових злочинів, збір та аналіз даних, керування армійським центром обліку злочинів» [6].

Дана особливість пов'язана із тим, що інформаційні потоки можуть бути потужним джерелом аналізу масивів даних. Водночас, як переконують В. М. Струков, Д. Ю. Узлов, Ю. В. Гнусов, «із усього океану інформації, за оцінками фахівців, менше 1 % піддається аналізу. Чому так відбувається? По-перше, лавиноподібно зростає обсяг доступної інформації. По-друге, змінюється структура даних, які обробляються автоматизованими інформаційними системами у правоохоронних органах: якщо раніше це були зазвичай регулярні структуровані дані (в більшості випадків – реляційні бази даних), то зараз частка таких даних стрімко зменшується, а

високими темпами зростає частка неструктурованих даних, які містять текстовий і відео контент. По-третє, зараз в арсеналі правоохоронних органів украї мало інструментальних систем, функціонал яких дає змогу ефективно обробляти дані такого типу й у відповідних обсягах» [7, с. 64-65].

У цьому контексті слід зазначити, що правопорушення, вчинені у військових частинах та на військових об'єктах, часто мають тривалий, заздалегідь сформований слід у соціальних мережах, у щоденній комунікації військовослужбовців. Визначення цього сліду в усій його багатоаспектності є ключовим завданням аналітичної діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Не можемо оминати увагою і таку особливість у контексті функціонування досліджуваного правоохоронного формування в умовах воєнного стану, як комплексність діяльності у межах єдиної системи військової юстиції, що являє собою «частину національної правової системи, яка стосується військовослужбовців та інших осіб, які виконують обов'язки військової служби, задля здійснення правосуддя, забезпечення військового правопорядку, дисципліни у спосіб та відповідно до процедур, які можуть відрізнятися від загальних. При цьому основою системи військової юстиції є вимога дотримання дисципліни. На сьогодні науковці виділяють три ланки військової юстиції. Перша - це орган, що здійснює правоохоронну функцію у військовій сфері, проводить досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо військовослужбовців та інших осіб, тобто — військова поліція. Наступна ланка - військова прокуратура, що забезпечує процесуальне керівництво досудовим розслідуванням слідчих військової поліції. І остання ланка - військові суди, завдання яких - здійснювати правосуддя щодо військовослужбовців та інших осіб, які виконують обов'язки військової служби» [8].

Колектив дослідників військової юстиції у євроатлантичних країнах стверджує, що системи військової юстиції є вразливіми до неправомірного впливу через ієрархічний характер збройних сил. Враховуючи старшинство командирів і повсюдність обов'язків, останні можуть мати як мотиви,

так і можливість намагатися неналежними засобами здійснювати контроль над відправленням правосуддя. Військова юстиція має бути неупередженим і незалежним механізмом винесення рішення про винуватість і невинуватість на основі справедливого застосування закону до доведених фактів. Однак потенційно існує думка (і, можливо, факт), що військове правосуддя стає простим інструментом для досягнення цілей командування. Крім того, військова юстиція сприймається як непропорційно сувора, надмірно каральна та свавільна у виборі справ для судового переслідування. Таке сприйняття часто є результатом відсутності пильності щодо незаконного командного впливу [9, с. 11]. Крім того, у деяких державах військова юстиція не спромоглася створити систему, яка забезпечує справедливий і неупереджений форум для притягнення до відповідальності військовослужбовців, які беруть участь у злочинній діяльності. Її скоріше використовували для придушення інакомислення та ізоляції військових від зовнішньої критики та цивільного контролю [9, с. 11].

Так, діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, як і будь-якого іншого правоохоронного органу (формування), тісно пов'язана з іншими елементами системи, у межах якої функціонує єдиний механізм притягнення до відповідальності військовослужбовців, а також забезпечення дисципліни та законності на військовій службі. Важливу роль у підтриманні цілісності цієї системи поряд із системою санкцій відіграють також і різноманітні заохочення, мотивування військовослужбовців до здобуття вищої військової освіти, творчості та самовдосконалення. Усі ці аспекти військової служби мають знаходити своє інституційне втілення, у тому числі у межах діяльності відповідних підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Безперечно, ще однією важливою особливістю діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України є складність та багатоаспектність її реформування. Так, 19 червня 2024 року Верховна Рада України прийняла за основу два законопроекти «Про Військову поліцію» та «Про

внесення змін до КУпАП, КК, та КПК щодо запровадження діяльності Військової поліції». Законопроектами передбачається, що «Військова поліція здійснюватиме: 1) попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту; 2) провадження у справах про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції ВП; 3) оперативно-розшукову діяльність у випадках та на підставах, визначених законом; 4) забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів, у місцях дислокації військових частин, закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, установ та організацій, на військових об'єктах, у військових містечках, а також на вулицях і в громадських місцях, на залізничних станціях (вокзалах), у морських (річкових) портах, аеропортах; 5) превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту; 6) захист життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів; 7) захист державного майна від протиправних посягань; 8) забезпечення виконання адміністративних стягнень та покарань за вчинення кримінального правопорушення щодо військовослужбовців Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, інших військових формувань та правоохоронних органів тощо» [10].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану до процесів реформування необхідно підходити надзвичайно виважено, особливо в сфері безпеки та оборони. Адже створення нового правоохоронного органу неминує пов'язано з широкомасштабними кадровими змінами, а також державними видатками.

Таке реформування може спричинити певні нормативно-правові та організаційно-управлінські прогалини у діяльності новоствореного органу, які можуть бути швидко заповнені корупційними практиками.

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти до висновку, що Військова служба правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану стикається у повсякденній діяльності з низкою принципово нових викликів, які неминує позначаються на подальшій трансформації даного правоохоронного формування, спричиняють появу низки особливостей, які в умовах воєнного стану набувають принципово важливого значення.

У таких умовах актуалізуються такі особливості діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, як превентивний, аналітичний характер діяльності, що дозволяє комплексно підходити до оцінювання явищ і процесів, які мають місце у Збройних Силах України та спричиняють злочинні прояви серед особового складу, а також завчасно запобігати виникненню ситуацій, які можуть суттєво ускладнювати становище сил безпеки та оборони України на лінії зіткнення в разі їх системності на рівні командування; комплексність діяльності у межах єдиної системи військової юстиції, що означає взаємопов'язаність усіх елементів системи військової юстиції в Україні (Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національної поліції України, Спеціалізовані прокуратури у сфері оборони, судів загальної юрисдикції); складність та багатоаспектність реформування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. У контексті останньої запропонованої особливості перспективними напрямками подальших наукових досліджень можуть бути комплексні та міждисциплінарні наукові розвідки, спрямовані на осмислення майбутньої структури, напрямів діяльності Військової поліції, перспективних форм взаємодії останньої з іншими правоохоронними органами, а також громадськістю.

Література

1. Казначеева Д.В. Сучасні тенденції військової злочинності в Україні. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. 292 с. С. 101-105.

2. Присяжнюк О. А. Порівняльний аналіз понять «правоохоронні органи» та «дискреційні повноваження» в міжнародних правових системах. *Право і безпека*. 2024. № 4 (95). С.79–89. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.4.07>.

3. Muzychuk O., Salmanova O., Khromov A., Seliukov V. Law enforcement agencies in the system of subjects of human rights protection and defence. *Revista De Gestao E Secretariado*. 2023. № 14 (9). pp. 15004-15019.

4. Логвиненко Є. С. Покарання військових в античних державах. *Право і Безпека*. 2017. № 1 (64). С. 31-35.

5. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07 березня 2002 р. № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text>.

6. Військовий правоохоронний орган та нова модель запобігання правопорушенням у військовій сфері // Центр оборонних стратегій: сайт. URL: <https://defence.org.ua/novyny/vijskovyj-pravoohoronnyj-organ-ta-nova-model-zapobigannya-pravoporushenniam-u-vijskovij-sferi/>.

7. Струков В. М., Узлов Д. Ю., Гнусов Ю. В. Інструментальні інтелектуальні платформи для кримінального аналізу. *Право і безпека*. 2021. № 4. С. 64–79. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.4.07>.

8. Мамка Г. Військова поліція як перший крок до реформування військової юстиції в Україні. *Юридична Газета*: сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/viyskova-policiya-yak-pershiy-krok-do-reformuvannya-viyskovoyi-yusticiyi-v-ukrayini.html>.

9. Van Landingham R. E. , Jasutis G., Cernejute K. Military justice: A comparative study of parliamentary oversight in Euro-Atlantic countries. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF-NATO-PA_Military%20justice.pdf.

10. Верховна Рада України прийняла за основу законопроекти про Військову поліцію // Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250913.html>.

CURRENT FEATURES OF THE ACTIVITIES OF THE MILITARY LAW ENFORCEMENT SERVICE IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The article emphasizes that the Military Law Enforcement Service of the Armed Forces of Ukraine in the conditions of martial law from the first days of the full-scale armed invasion of the Russian Federation has faced a number of problems, the solution of which is an extremely difficult task, because these problems arise from the personnel, material and technical, informational, motivational, socio-humanitarian aspects of service in the Armed Forces of Ukraine.

It is noted that the problems and challenges in the conditions of martial law significantly transform the activities of the Military Law Enforcement Service of the Armed Forces of Ukraine, which is reflected in the corresponding features. It is argued that at the level of tasks in the text of the Law of Ukraine “On the Military Law Enforcement Service of the Armed Forces of Ukraine” the most general features of the functioning of the Military Law Enforcement Service of the Armed Forces of Ukraine are determined, which arise from the very purpose of this law enforcement formation, the content of its activities, determined by the legislator himself.

Given the fundamental impact and prospects in the context of further scientific research, the following features of the activities of the Military Law and Order Service in the Armed Forces of Ukraine under martial law have been identified: the preventive, analytical nature of activities; the complexity of activities within the framework of a unified system of military justice; the complexity and multifaceted nature of the reform of the Military Law and Order Service in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: Military law enforcement service, Armed Forces of Ukraine, martial law, military justice, reform.